Meditacions metafísiques

en les quals es demostra l'existència de Déu i la distinció real entre l'ànima i el cos

Meditació primera

D'aquelles coses que podem posar en dubte

Ja fa un temps que m'he adonat que, des que era jove, havia tingut per vertaderes moltes opinions falses, i que allò que després vaig fonamentar sobre principis tan poc segurs no podia sinó ser dubtós i incert; de manera que em calia provar seriosament, un cop a la vida, de desfer-me de totes les opinions a què fins aleshores havia dona crèdit, i començar de bell nou des dels fonaments, si volia establir algun principi ferm i constant en les ciències. Però com que això em semblava una empresa molt desmesurada, vaig haver d'esperar a arribar a una edat prou madura per no haver d'esperar-ne una altra en què em trobés més disposat a dur a terme el meu propòsit. I això ha fet ajornar tant la meva decisió que ara ja creuria cometre un error si el temps que em resta per actuar el dedico encara a deliberar.

[Plantejament general del dubte]

Ara que el meu esperit és lliure de tota preocupació i que m'he procurat un repòs segur en una solitud tranquil·la, em dedicaré seriosament i amb llibertat a destruir totes les meves antigues

opinions. Amb tot, per dur a la pràctica aquesta intenció, no serà necessari demostrar que totes elles són falses, cosa que potser no arribaria mai a aconseguir; sinó que, tenint en compte que la raó ja em persuadeix que no he de donar més crèdit a les coses que no són del tot certes i indubtables que el que no donaria a les que semblen obertament falses, em bastarà per rebutjar-les totes el més petit motiu de dubte que hi trobi. I per això no caldrà que examini cada una en particular, perquè el treball seria inacabable. Sinó que, atès que la ruïna dels fonaments arrossega necessàriament la de l'edifici, criticaré primerament els principis en què es fonamentaven totes les meves antigues opinions.

[Dubtes d'allò que coneixem pels sentits]

Tot allò que he acceptat fins ara com allò més vertader i segur ho he après dels sentits o a través dels sentits: ara bé, alguna vegada m'he adonat que aquests sentits m'enganyaven, i la prudència ens ensenya a no fiar-nos mai del tot d'aquells que ens han enganyat una vegada.

[I si estic dormint?...]

Però, tot i que els sentits de vegades ens enganyen quan es tracta de coses que gairebé no percebem o es troben molt llunyanes, potser n'hi ha d'altres de les quals no podem dubtar raonablement, per bé que les coneixem per mitjà dels sentits: per exemple, que em trobo aquí, assegut a prop del foc, amb la bata posada, amb aquest paper a les mans, i altres coses semblants. I, com podria negar que aquestes mans i aquest cos són meus, si no és fent com fan els insensats, el cervell dels quals es troba tan pertorbat i ofuscat pels negres vapors de la bilis que asseguren constantment que són reis, quan en realitat són molt pobres, que vesteixen

d'or i porpra, quan de fet van tot nus, o s'imaginen ser un càntir o estar fets de vidre? En fi; són folls, i jo seria tan extravagant com ells si em deixés dur pel seu exemple.

Tanmateix, em cal considerar que sóc home i, per tant, que tinc costum de dormir i representar-me en somnis les mateixes coses, i de vegades altres menys versemblants que les que aquests insensats imaginen mentre estan desperts. Quants cops m'ha passat que somiava, al vespre, que era aquí, vestit com ara i que em trobava a prop del foc, quan de fet era dintre el llit tot nu? Tinc molt clar ara que no miro aquest paper amb ulls de son, que aquest cap que bellugo no està gens endormiscat, que intencionadament i deliberadament estenc la mà i la sento: allò que s'esdevé en el somni no sembla tan clar ni tan distint com tot això. Però, si ho penso bé, recordo haver estat sovint enganyat, mentre dormia, per il·lusions semblants. I mentre em deturo pensant això, veig amb tanta claredat que no hi ha indicis concloents ni senyals tan certs que em facin distingir netament entre vetlla i somni, que resto estupefacte; l'esbalaïment és tal que gairebé és capaç de persuadir-me que estic dormint.

[Si dormim, també hi ha coses certes...]

Suposem, doncs, que estem adormits i que totes aquestes particularitats d'ara, és a dir, que obrim els ulls, que belluguem el cap, que estenem les mans i altres coses semblants, no són més que falses il·lusions; i pensem que potser ni les nostres mans ni tot el nostre cos són tal com nosaltres els veiem. Així i tot caldrà confessar almenys que les coses que ens representem somiant són com quadres i pintures, que no poden haver estat formades sinó per la semblança d'alguna cosa real i vertadera; i que per tant almenys aquestes coses generals, és a dir, els ulls, el cap, les mans i la resta del cos, no són coses imaginàries, sinó veritables i existents. Perquè els pintors, fins i tot quan s'esforcen amb molt

d'artifici a representar sirenes i sàtirs mitjançat formes estranyes i extraordinàries, tampoc poden atribuir-los formes i naturalesa totalment noves, sinó que simplement fan una certa barreja i combinen elements procedents de diferents animals; o bé, si és el cas que la seva imaginació és tan extravagant que són capaços d'inventar alguna cosa tan nova que no hem vist mai res de semblant, i que així la seva obra ens representa una cosa purament fingida i absolutament falsa, també hem de dir aleshores, certament, que els colors, almenys, amb què les pinten han de ser veritables.

Per la mateixa raó, tot i que aquestes coses generals, és a dir, ulls, cap, mans i coses semblants, poden ser imaginàries, cal afirmar que hi ha coses encara més simples i mes universals que són vertaderes i existents; amb la mescla de les quals es formen —ni més ni menys com passa amb la barreja d'alguns colors veritables— totes les imatges de les coses que, vertaderes o reals, fingides o fantàstiques, ocupen els nostres pensaments. D'aquest gènere de coses n'és la naturalesa corporal en general i la seva extensió; així com la figura de les coses extenses, la seva quantitat o magnitud i el seu nombre, i també el lloc on es troben, el temps amb què es mesura la seva duració, i altres coses semblants.

Potser per això no seria una mala conclusió dir que la física, l'astronomia, la medicina i totes les altres ciències que depenen de la consideració de les coses compostes són molt dubtoses i insegures; però que l'aritmètica, la geometria i les altres ciències d'aquest gènere, que no tracten sinó de coses molt simples i molt generals, sense preocupar-se gaire si són a la natura o si no hi són, contenen coses certes i indubtables. Perquè tant si vetllo com si dormo, dos més tres faran sempre cinc, i el quadrat mai no tindrà més de quatre costats; i no sembla pas possible que en veritats tan manifestes hi pugui haver mai cap sospita de falsedat o d'incertesa.

[I si ha un Déu decebedor?]

Tanmateix, fa molt de temps que tinc en el meu esperit una certa opinió segons la qual hi ha un Déu que ho pot tot, pel qual he estat creat i produït tal como sóc. Ara, qui em pot assegurar que aquest Déu no ha fet precisament que no hi hagi ni terra ni cel, ni cap cos extens ni cap figura, ni magnitud ni lloc, i que, així i tot, jo tingui les sensacions d'aquestes coses, i que tot em sembli existir tal com jo ho veig? I a més, com que em penso de vegades que els altres s'enganyen, fins i tot en les coses que creuen saber amb tota certesa, qui sap si aquest Déu no ha volgut que jo m'enganyi sempre que sumo dos més tres o que compto els costats d'un quadrat, o quan faig un judici sobre una cosa més fàcil, suposant que puc imaginar-me'n encara alguna de més fàcil. Podria ser que Déu no ha volgut que jo m'enganyi d'aquesta manera, puix diem que és sobiranament bo. Però si repugnava a la seva bondat haver-me fet de tal manera que jo m'enganyi sempre, sembla també que li havia de ser absolutament contrari permetre que jo m'enganyi alguna vegada, i això, no ho dubto, ho ha permès.

Algú preferiria ara negar l'existència d'un Déu tan poderós abans que creure que totes les altres coses són incertes. Ara per ara no m'hi oposo, i suposaré, a favor seu, que tot el que es diu sobre Déu és una faula. Això no obstant, pensin com pensin com jo he arribat a l'estat i a l'ésser que posseeixo, sia que l'atribueixin a una mena de destí o de fatalitat, o a l'atzar, sia que vulguin que és com és per una successió contínua i una cadena de coses, el cert és que —vist que fallar i equivocar-se és una espècie d'imperfecció—, com menys poderós sigui l'autor a qui ells atribueixen el meu origen, més probable serà que sóc tan imperfecte que puc equivocar-me sempre. Contra això no tinc res a dir, sols que em veig obligat a confessar que, de totes les opinions que en altre temps havia acceptat com a veritables, no n'hi ha ni una que ara no pugui posar en dubte, i no per desconsideració i lleugeresa, sinó per raons molt fortes i detingudament pensades: de manera

que és necessari que em deturi i suspengui d'ara endavant el meu judici sobre aquests pensaments, i que no els doni més crèdit del que donaria a coses que em semblen evidentment falses, comptant que desitjo trobar alguna cosa certa i segura en les ciències.

No és suficient fer aquestes observacions; cal que m'esforci a recordar-les; perquè aquelles opinions antigues i ordinàries em vénen sovint a la ment: l'ús constant i familiar que n'he fet els hi dóna el dret a instal·lar-se en el meu esperit a desgrat meu, i fer-se com qui diu mestresses de les meves creences. I no em desacostumaré mai de recolzar-m'hi i de confiar en elles, mentre no les tingui per allò que són realment, és a dir, d'alguna manera dubtoses, com acabo de mostrar, i tanmateix molt probables, fins al punt que tinc més raons per creure-les que per negar-les. És per això que penso que en faria un ús més prudent si, passant-me a la part contrària, esmercés tots els meus esforços a enganyar-me a mi mateix, fingint que tots aquests pensaments són falsos i imaginaris; fins que, un cop ben equilibrats els meus prejudicis per tal que no puguin inclinar la meva opinió més cap a un costat que cap a un altre, el meu judici no estigui d'ara endavant dominat pels mals costums ni desviat del dret camí que el pugui conduir al coneixement de la veritat. Perquè estic segur que, ara, no hi pot haver ni perill ni error en aquest camí, i que avui no haig de donar gaire importància a la meva desconfiança, puix no és moment d'actuar, sinó de meditar i de conèixer.

[El «geni maligne»]

Suposaré doncs que hi ha, no precisament un Déu vertader, font sobirana de la veritat, sinó un cert «geni maligne», tan astut i fallaç com poderós, que ha emprat tot el seu enginy a enganyar-me. Pensaré que el cel, l'aire, la terra, els colors, les figures, els sons i totes les coses exteriors que veiem no són més que il·lusions i arteries, que ell aprofita per sorprendre la meva credulitat. M'ima-

ginaré a mi mateix sense mans ni ulls ni carn ni sang, ni cap dels meus sentits, com si estigués erròniament convençut que tinc totes aquestes coses. M'aferraré obstinadament a aquest pensament; i si, per aquest mitjà, no m'és possible d'arribar a conèixer cap veritat, almenys tindré la possibilitat de suspendre el meu judici. D'aquesta manera estaré amatent a no rebre entre les meves creences cap falsedat i prepararé tan bé el meu esperit contra totes les astúcies d'aquell gran decebedor, que, poderós i mentider com pugui ser, no podrà mai imposar-me res.

Ara bé, aquest propòsit és costós i laboriós, i certa indolència m'arrossega sense adonar-me'n al transcórrer de la meva vida ordinària. I així com un esclau que gaudeix en somnis d'una llibertat imaginària, quan comença a sospitar que la seva llibertat només és un somni, tem despertar-se i es conjura amb les seves il·lusions agradoses per allargar el seu engany, així tendeixo jo espontàniament i insensiblement a reprendre les meves antigues opinions, i temo despertar d'aquest ensopiment de por que les vetlles laborioses que vindran després de la tranquil·litat del meu repòs, en lloc de dur-me claror de dia i alguna llum amb el coneixement de la veritat, no siguin capaces d'aclarir les tenebres de les dificultats que acabo de debatre aquí.

Meditació segona

De la naturalesa de l'esperit humà;
i que és més fàcil de conèixer que el cos

La Meditació d'ahir em va omplir l'esperit de tants dubtes, que a partir d'ara ja no em serà possible d'oblidar-los. Tanmateix, tampoc veig de quina manera els podré resoldre; i, com si tot d'un cop hagués caigut en aigües molt profundes, em sento tan atordit que no puc ni posar el peu a terra ni nedar per sostenir-me a dalt. Tot i així m'esforçaré i persistiré de nou pel mateix camí per on avançava ahir i m'allunyaré de tot allò que admeti el més petit

dubte tal com si sabés que allò mateix és absolutament fals. I continuaré sempre per aquest camí, fins que trobi alguna cosa certa, o almenys, si no puc fer altra cosa, mentre no sàpiga de cert que no hi ha res de cert al món.

Arquimedes, per moure el globus de la Terra del seu lloc i transportar-lo a un altre lloc, no demanava res més que un punt fix i segur. Jo també tindria dret a concebre grans esperances només que tingui la sort de trobar una sola cosa certa i indubtable.

[Punt de partida]

Suposo, doncs, que totes les coses que veig són falses; em persuadeixo que no ha existit mai res de tot allò que em representa la meva memòria, plena de mentides; penso que no tinc sentits; crec que el cos, la figura, l'extensió, el moviment i el lloc no són més que ficcions del meu esperit. Què podré aleshores considerar vertader? Potser només això: que no hi ha res de cert al món.

[Si m'enganya, existeixo]

Però què sé jo si no hi ha alguna altra cosa, diferent de les que acabo de jutjar incertes, de la qual no puc tenir el més mínim dubte? No hi ha potser un Deu, o un altre ser poderós, que posa aquests pensaments en el meu esperit? És una suposició innecessària, ja que podria ser que jo mateix fos capaç de produir-los espontàniament. Aleshores, jo, almenys, no sóc alguna cosa? Però ja he negat que tingués sentits o que tingués cos. Dubto, tanmateix, perquè, què se'n segueix, d'això? Sóc talment dependent del meu cos i dels sentits fins al punt que no podria existir sense ells? Ja m'he convençut que no hi havia res d'això en el món, que no hi havia cel ni terra ni esperits ni cossos. No m'he convençut, per tant, que jo tampoc existia? No, de cap manera;

havia d'existir, indubtablement, suposant que m'havia convençut d'alguna cosa, o sols que hagi pensat alguna cosa. Amb tot hi ha un enganyador, de no sé quina mena, molt poderós i mentider, que empra tota classe d'insídies per tal que jo m'enganyi sempre. Doncs no tinc cap dubte que existeixo, si ell m'enganya; i que m'enganyi tant com vulgui, que no podrà mai fer que jo no sigui res, mentre jo pensi ser alguna cosa. De manera que, després d'haver-hi pensat bé i d'haver examinat a consciència totes les coses, cal concloure finalment i estar fermament segur que aquesta proposició «*Jo sóc, jo existeixo*» és necessàriament vertadera, sempre que la pronuncio o la concebo en el meu esperit.

Però jo no sé encara amb prou claredat allò que sóc, jo que tinc la certesa de ser; de manera que, d'ara endavant, cal que pari compte per no prendre'm imprudentment per una cosa que no sóc i no confondre'm en aquest coneixement que, sostinc, és més cert i més evident que tots els que hagi tingut abans.

Per això consideraré altra vegada què em creia ser abans de topar amb aquests darrers pensaments; i de les mes antigues opinions eliminaré tot allò que pot ser combatut per les raons que acabo d'esmentar, de manera que no quedarà res que no sigui del tot indubtable. Què és el que em creia, abans, que era? Indubtablement, pensava que era un home. Ara bé, què vol dir ser un home? Diria que és ser un animal racional? No, és clar, ja que tot seguit caldria esbrinar què vol dir ser animal i què vol dir ser racional, i així, a partir d'un sola pregunta aniríem a parar, sense adonar-nos-en, a una infinitat d'altres més difícils i confuses, i no voldria malversar el poc temps i el lleure que em queda emprantlos a desembrollar subtilitats d'aquesta mena. Prefereixo deturar-me a considerar aquí els pensaments que sorgien abans espontàniament en el meu esperit i que m'havien estat inspirats només per la meva naturalesa, quan m'aplicava a considerar el meu ésser. Considerava, en primer lloc, que tenia rostre, mans, braços i tota aquesta màquina composta d'ossos i carn, tal com apareix en un cadàver, i a la qual anomenava «cos». Considerava

a més, que em nodria, caminava, sentia i pensava, i atribuïa totes aquestes accions a l'ànima; però no m'aturava gens a pensar què era aquesta ànima, o bé, si m'hi aturava, imaginava que era una cosa extremament rara i subtil, com un vent, una flama o un aire suau, que penetrava i insuflava parts meves bastant més bastes. Pel que feia al cos, no dubtava gens de la seva naturalesa, perquè creia conèixer-lo molt distintament i, si hagués volgut explicar-lo segons les nocions que en tenia, l'hauria descrit de la següent manera: per «cos» entenc tot allò que pot estar delimitat per una figura, que pot estar contingut en un lloc determinat i ocupa un espai fent que qualsevol altre cos en quedi exclòs; que pot ser sentit pel tacte, per la vista, per l'oïda, pel gust o per l'olfacte, que pot moure's de moltes maneres, no per si mateix, sinó sempre per quelcom aliè amb el qual contacta i del qual rep l'impuls. Perquè tenir la facultat de moure's, de percebre i de pensar són avantatges que no creia de cap manera que es poguessin atribuir a la naturalesa corporal; al contrari, em sorprenia que facultats com aquestes es trobessin en alguns cossos.

[Primera veritat: primer principi de la filosofia]

Doncs bé, què sóc jo, ara que suposo que hi ha algú extremament poderós i, si goso dir-ho, maliciós i astut, que esmerça totes les seves forces i tota la seva arteria a enganyar-me? Puc estar segur de tenir cap de les coses que acabo d'atribuir a la naturalesa corporal? Em deturo a pensar-hi amb atenció, les passo i repasso totes en el meu esperit i no en trobo cap que pugui dir que em pertanyi. No és necessari que m'aturi a enumerar-les. Passem, doncs, als atributs de l'ànima i vegem si n'hi ha cap que em pertanyi. Els primers fan referència a nodrir-me i caminar; i si és veritat que no tinc cos, també serà veritat que no puc caminar ni alimentar-me. Un altre és sentir, però tampoc és possible sentir sense cos. A més que ja he cregut sentir altres vegades moltes coses

mentre dormia, les quals he hagut de reconèixer, en despertar-me, que veritablement no les havia sentides. Un altre és pensar. I aquí sí que trobo que el pensament és un atribut que em pertany: és l'únic que no es pot separar de mi. *Jo sóc, jo existeixo*: cert, però durant quant de temps? Tant de temps com penso, perquè podria ser que, si deixava de pensar, deixaria alhora de ser o existir. Ara no admeto res que no sigui necessàriament vertader: no sóc, doncs, parlant amb propietat, sinó una cosa que pensa, és a dir, un esperit, un enteniment o una raó, que són termes amb un significat que abans desconeixia. Sóc, doncs, una cosa vertadera, que existeix veritablement. Però, quina cosa? Ja ho he dit: una cosa que pensa. I què més? Forçaré la meva imaginació per cercar si no sóc alguna cosa més. No sóc de cap manera aquest amassament de membres que anomenem cos humà; no sóc en absolut un aire suau i penetrant, que s'expandeix arreu del cos; no sóc tampoc un vent, un alè o un vapor ni res que pugui fingir o imaginar, perquè ja he suposat que tot això no era res; i sense abandonar aquesta suposició, mantinc que no deixa de ser cert que sóc alguna cosa.

Pot passar també que aquestes mateixes coses, que suposo que no existeixen de cap manera, perquè em són desconegudes, no siguin en realitat diferents de mi, del jo que sí conec? No ho sé i d'això ara no en discuteixo; només puc jutjar sobre coses que em són conegudes: he reconegut que era, i busco saber què sóc, jo, que he reconegut que existia. Ara bé, és ben cert que aquesta noció de conèixer-me a mi mateix, presa amb aquesta precisió, no depèn gens de coses l'existència de les quals no m'és encara coneguda, ni, en conseqüència, i amb més raó encara, de cap d'aquelles que la imaginació fingeix i inventa. I fins i tot aquests termes de «fingir» i «imaginar» m'adverteixen del meu error, perquè fingiria, en efecte, si *imaginava* ser alguna cosa, com sigui que imaginar no és res més que contemplar la figura o la imatge d'una cosa corporal. Ara bé, jo ja *sé amb certesa* que sóc, i que tot plegat és possible que totes aquelles imatges i en general totes les coses que relaciono amb la naturalesa del cos, no siguin més

que somnis o quimeres. A conseqüència d'això, veig clarament que dir: «exercitaré la meva imaginació per conèixer més distintament què sóc jo» és tenir tan poc senderi com dir: «ara estic despert, i percebo alguna cosa de real i veritable, però, com que no la percebo prou clarament, me'n vaig a dormir expressament per tal que els meus somnis em representin això mateix amb més veritat i evidència». I per això sé amb certesa que tot el que pugui comprendre mitjançant la imaginació no pertany a aquest coneixement que tinc de mi mateix, i que cal apartar i allunyar el meu esperit d'aquesta manera de pensar, a fi que ell mateix pugui reconèixer ben distintament la seva pròpia naturalesa.

Què sóc, doncs? Una cosa que pensa. Què és una cosa que pensa? Una cosa que dubta, concep, afirma, nega, vol, no vol, que també imagina i sent. I, certament, no és poc que totes aquestes coses pertanyin a la meva naturalesa. Però, per què no li haurien de pertànyer? No sóc jo aquell que encara dubta gairebé de tot, que tanmateix entén i concep certes coses, que assegura i afirma que només aquestes són vertaderes i que nega tota la resta, que vol i desitja saber-ne més, que no vol que l'enganyin, que imagina moltes coses, de vegades fins i tot sense voler, i que en sent també moltes d'altres com trameses pels òrgans del cos? Quina cosa hi ha de totes aquestes que no sigui tan vertadera com cert és que jo sóc i existeixo, encara que dormís sempre i que aquell que m'ha donat l'ésser emprés totes les seves forces per enganyar-me? N'hi ha cap d'aquests atributs que pugui distingir-se del meu pensament o pugui dir-se que està separat de mi? Perquè és de per si tan evident que sóc jo el qui dubta, el qui entén i el qui desitja, que no cal afegir res més per explicar-ho. També és cert que tinc la capacitat d'imaginar: perquè encara que pot passar (com he suposat abans) que les coses que imagino no siguin vertaderes, no obstant aquesta mateixa possibilitat d'imaginar no deixa d'existir realment en mi i fa part del meu esperit. Finalment, jo sóc el mateix que sent, és a dir, que rep i coneix les coses com si fossin trameses pels òrgans dels sentis, ja que en

efecte veig la llum, escolto el soroll, sento la calor. Algú em dirà que aquestes aparences són falses i que jo dormo. Potser sí; tanmateix, com a mínim, és del tot cert que *em sembla* que veig, que sento i que m'escalfo; i això és pròpiament el que en mi s'anomena sentir, i això, parlant amb propietat, no és altra cosa que *pensar*. A partit d'aquí començo a conèixer allò que sóc jo, amb una mica més de claredat i distinció que fins ara.

Tanmateix no puc evitar creure que les coses corporals, les imatges de les quals es formen en el meu pensament i que jo percebo pels sentits, no siguin conegudes més distintament que aquesta part de mi mateix, ignoro quina, que no cau sota la imaginació: tot i que, en efecte, no deixa de ser ben estrany que conegui amb més claredat i més fàcilment coses que trobo dubtoses i allunyades que les coses veritables i certes i que pertanyen a la meva pròpia naturalesa. Però ja veig com va la cosa: al meu esperit li complau d'extraviar-se i encara no és capaç de contenir-se dins els justos límits de la veritat. Afluixem-li, doncs, encara un cop més la brida, perquè, quan més tard la tornem a fixar suaument i amb tota la intenció, podrem governar-lo i conduir-lo més fàcilment.

[L'exemple del tros de cera]

Comencem per la consideració de les coses més comunes i que creiem comprendre més distintament, a saber, els cossos que toquem i veiem. No vull parlar dels cossos en general, perquè aquestes nocions generals són d'ordinari les més confuses, sinó d'un cos en particular. Prenem, per exemple, aquets tros de cera que acaben de treure del rusc: encara no ha perdut la dolçor de la mel que contenia, i reté encara part de l'olor de les flors de les quals havia estat recollit; el seu color, la seva figura, la seva grandària són clarament visibles; és dur, fred, el podem toquejar i, si li donem cops, emetrà algun so. En fi, trobem en ell totes les coses que ens fan conèixer distintament que es tracta d'un cos.

I heus aquí que, mentre parlo, algú l'atansa al foc. El que hi quedava de sabor es desprèn, l'olor s'esvaeix, canvia de color, perd la forma, augmenta la grandària, es fon, s'escalfa, a penes se'l pot tocar i, si el palpem, no emet cap so. Subsisteix la mateixa cera, després d'aquests canvis? Hem de confessar que subsisteix la mateixa, i ningú no ho pot negar. Què és, doncs, el que coneixíem tan distintament d'aquell tros de cera? Evidentment, potser no era res del que jo havia percebut per mitjà dels sentits, atès que totes les coses que incidien en el gust, o en l'olfacte, la vista, el tacte o l'oïda, ara han canviat i, això no obstant, la cera és la mateixa. Potser era el que penso ara, és a dir, que la cera no era ni aquella dolçor de mel, ni aquella olor agradable de les flors, ni aquella blancor, ni aquella figura, ni el so, sinó només un cos que no fa gaire se'm presentava sota aquelles formes i ara se'm presenta sota unes altres. Però, què és, parlant amb precisió, el que imagino quan la conec d'aquesta manera? Considerem-ho atentament i, allunyant totes les coses que no pertanyen en absolut a la cera, vegem què en resta. Certament, no en resta res més que una cosa extensa, flexible i mutable. I, què és això de «flexible i mutable»? No deu ser potser que imagino que aquesta cera, tot i ser rodona, és capaç d'esdevenir quadrada i de passar de la forma quadrada a una de triangular? No, certament, no és això, perquè jo la concebo capaç de rebre una infinitat de canvis semblants, i ni amb la meva imaginació seria capaç de recórrer tota aquesta infinitat de possibilitats i, per tant, aquest concepte que tinc de la cera no l'he obtingut mitjançant la facultat d'imaginar.

I què és ara «l'extensió»? Potser tampoc sabem què és, perquè augmenta quan la cera es fon i encara s'expandeix més quan és totalment fosa, i creix encara més com més intensa és la calor? No concebria clarament i veritablement què és la cera si no penso que és capaç de rebre més variacions en l'extensió que les que mai hagi pogut imaginar. Haig d'admetre que ni tan sols amb la imaginació puc concebre què és aquesta cera, i que només la concep el meu enteniment. I parlo d'aquest tros de cera en particular,

perquè pel que fa a la cera en general encara és més evident. Doncs bé, de quina cera parlo que només pot ser concebuda per l'enteniment o l'esperit? Indubtablement, de la mateixa que veig, que toco i que imagino; la mateixa que conec des del començament. I el que cal remarcar és que la seva percepció, o bé l'acció per la qual la percebem, no és de cap manera una visió, un tacte o una imaginació, i no ho ha estat mai, per més que abans ens ho podia semblar, sinó que és només una inspecció de la ment, que pot ser imperfecta i confusa, como ho era abans, o bé clara i distinta, como ho és ara, segons que la meva atenció recaigui més o menys en les coses que observo en ella i que la componen.

[Conèixer és una inspecció de la ment]

No m'hauria de sorprendre gaire quan penso en la feblesa que hi ha en el meu esperit i la inclinació que té a caure, sense adonar-se'n, en l'error. Perquè, per més que, sense parlar, penso en tot això dintre meu, ensopego sempre amb les paraules del llenguatge ordinari i els termes gairebé em confonen. Perquè nosaltres diem que *veiem* la mateixa cera, quan algú ens la presenta, i no que *jutgem* que és la mateixa pel fet que té el mateix color i la mateixa figura. Per la qual cosa voldria gairebé concloure que coneixem la cera per la visió dels ulls, i no per la sola inspecció de la ment, si no fos que de vegades veig des de la finestra homes que passen pel carrer, i, en veure'ls, no puc evitar dir que veig homes —igual com dic que veig la cera—, quan de fet, el que veig des de la finestra només són barrets i capes, que podrien cobrir espectres o bé homes fingits que es mourien mitjançant mecanismes... En canvi jo jutjo que són autèntics homes, i d'aquesta manera comprenc, solament per la facultat de jutjar que posseeix el meu esperit, allò que creia veure amb els ulls.

Qui intenti d'elevar el seu coneixement més enllà del que sol fer la gent ha d'avergonyir-se d'extreure ocasions de dubte de les

formes comunes de parlar; jo prefereixo apuntar més amunt i consideraré si coneixia amb més evidència i perfecció allò que era la cera quan la percebia abans —quan creia saber què era mitjançant els sentits externs, o si més no pel sentit comú, tal com se sol anomenar, és a dir, per la facultat imaginativa— que no pas ara, que la percebo amb més claredat, després d'haver examinat amb detall què és la cera i de quina manera la podem arribar a conèixer. És clar; és ridícul posar-ho en dubte. Perquè, què hi havia en aquella primera percepció que fos distint i evident i que no pogués ser objecte de la sensibilitat de qualsevol animal? Però quan distingeixo entre la cera i les seves formes exteriors, i quan, com si l'hagués desvestida dels seus guarniments, la considero tota nua, és indubtable —encara que, certament, hi pot haver algun error en el meu judici— que no és possible concebre-la d'aquesta manera sense un esperit humà.

En fi, què diré d'aquest esperit, és a dir, de mi mateix? El fet és que, fins ara, no admeto en mi res més que un esperit. Què diré de mi, repeteixo, que semblo concebre amb tanta claredat i distinció aquest tros de cera? No em conec a mi mateix, no solament amb més veritat i certesa, sinó també amb més claredat i distinció? Car si jutjo que la cera és, o existeix, perquè la veig, se'n segueix amb molta més evidència que jo sóc o que existeixo, pel fet que la veig. Pot passar que allò que jo veig no sigui, efectivament, cera; pot passar també que ni tan sols tingui ulls per veure res, amb tot és impossible que, com que veig o (cosa que ja no sé distingir) *penso* veure, jo que penso no sigui res. Igualment, si jutjo que la cera existeix, vist que la toco, se'n seguirà igualment la mateixa cosa, és a dir, que sóc; o si jo jutjo, cosa de la qual me'n persuadeix la meva imaginació o qualsevol altra causa, sempre concloure la mateixa afirmació. I el que he dit aquí de la cera es pot aplicar a totes les altres coses externes, que trobo fora de mi.

Ara bé, tenint en compte que la noció o el coneixement de la cera sembla més clar i més distint després que l'he descobert no solament per la vista o pel tacte, sinó també per moltes altres

causes, amb quanta més evidència, claredat i distinció, no haig de conèixer-me a mi mateix, comptant que totes les raons que serveixen per conèixer i concebre la naturalesa de la cera, o de qualsevol altre cos, proven amb molta més facilitat i evidència la naturalesa del meu esperit? I encara hi ha tantes altres coses en el mateix esperit, que poden contribuir a l'aclariment de la seva naturalesa, que aquelles que depenen del cos —com les que acabo d'esmentar— gairebé no val la pena anomenar-les.

En fi, heus aquí que sense adonar-nos-en hem arribat on volia: que —tenint en compte que es tracta d'una cosa que ara sé, és a dir, que parlant amb propietat només concebem els cossos per la facultat de pensar, que posseïm, i no per la imaginació o els sentits, i que no els coneixem pel fet que nosaltres els veiem, o els toquem, sinó solament perquè els concebem amb el pensament— conec amb evidència que no hi ha res que em sigui més fàcil de conèixer que el meu esperit. Però com que és gairebé impossible desfer-nos fàcilment d'una vella opinió, el més convenient és que em deturi en aquest punt i que, meditant llargament sobre aquestes coses, procuri imprimir profundament en la meva memòria aquest nou coneixement.

Meditació cinquena

De l'essència de les coses materials i, un altre cop, de Déu: que existeix

Encara hi ha altres coses per examinar pel que fa als atributs de Déu i a la meva naturalesa, és a dir, al meu esperit, però en reprendré potser la recerca en una altra avinentesa. Ara (després d'haver-me adonat què haig de fer o evitar per arribar al coneixement de la veritat), el que em cal fer sobretot és tractar de sortir i desembarassar-me de tots els dubtes en què he caigut aquests últims dies i veure si podem tenir algun coneixement cert tocant a les coses materials.

[Què podem conèixer amb certesa de les idees distintes de l'esperit]

Però abans d'examinar si existeixen coses fora de mi, haig de considerar les seves idees en tant que existeixen en el meu pensament, i veure quines són distintes i quines confuses.

En primer lloc, m'imagino distintament aquella quantitat que els filòsofs anomenem normalment la quantitat contínua, és a dir, l'extensió —en longitud, llargada i profunditat— que hi ha en aquesta quantitat, o millor que hi ha en la cosa a la qual l'atribuïm. A més, puc enumerar diverses parts d'aquesta quantitat i atribuir a cadascuna magnitud, figura, situació i moviment; i, per últim, puc assignar a cada moviment qualsevol tipus de duració.

No només conec aquestes coses amb distinció, quan les considero en general; sinó que, per poc que hi apliqui una mica d'atenció, també concebo una infinitat de particularitats referents als nombres, a les figures, als moviments i coses semblants, la veritat de les quals es manifesta amb tanta evidència i s'ajusta tant a la meva naturalesa que, quan començo a descobrir-les, no tinc gens la sensació que aprenc alguna cosa de nou, sinó mes aviat que recordo el que ja sabia abans, és a dir, que percebo coses que ja eren en el meu esperit, tot i que encara no me n'havia adonat.

I el que percebo aquí com a més remarcable és que trobo en mi una infinitat d'idees de certes coses, de coses que no poden ser estimades com un pur no-res —si bé potser no tenen cap existència fora del meu pensament— i, tot i que sóc lliure de pensar-les o no pensar-les, no són certament fingides per mi, sinó que posseeixen una veritable i immutable naturalesa. Com, per exemple, si m'imagino un triangle, per més que una figura així pot no existir en cap lloc del món fora del meu pensament, o pot no haver existit mai, no per això deixa mai d'existir una certa naturalesa, o forma, o essència determinada d'aquesta figura, immutable i eterna, que jo no he pogut inventar i que de cap manera no depèn

del meu esperit; com sembla que ho demostren diverses propietats del triangle, com per exemple que els seus tres angles són iguals a dues rectes, que l'angle més gran s'oposa al costat també més gran, i altres propietats semblants, les qual ara, tant si ho vull com si no, reconec molt clarament i evidentment que li pertanyen, malgrat no haver-hi pensat gens abans, quan m'imaginava per primer cop un triangle. Per tant, no puc dir que les hagi fingides i inventades.

I aquí no val que vulgui objectar-me a mi mateix que potser aquesta idea del triangle m'ha arribat a l'esperit a través dels sentits, si alguna vegada he pogut veure cossos de forma triangular; perquè m'és possible formar en el meu esperit infinitat de figures de les quals no puc ni sospitar haver-les rebut mai a través dels meus sentits, i en canvi m'és impossible no veure en elles demostrades diverses propietats tocant a la seva naturalesa, igual com passa amb el triangle: aquestes propietats han de ser totes vertaderes, perquè les concebo clarament. Per tant, són alguna cosa i no pas un pur no-res, ja que és molt evident que tot el que és vertader és alguna cosa, i ja he demostrat amb escreix que totes les coses que conec clarament i distintament són vertaderes. I encara que no ho hagués demostrat, és tal la naturalesa del meu esperit que no podria evitar considerar-les vertaderes, almenys mentre les concebo clarament i distintament. I recordo que, fins i tot quan estava summament lligat als objectes dels sentits, ja tenia per veritats constants totes aquelles que concebia clarament i distintament pel que fa a les figures, els nombres i a tot allò que pertany a l'aritmètica i a la geometria.

[Possibilitat d'un argument sobre l'existència de Déu]

Doncs bé, si només del fet que puc treure del meu pensament la idea d'una cosa se'n segueix que tot el que conec que li pertany d'una manera clara i distinta li pertany també d'una manera efec-

tiva, no podria extraure'n d'aquí un argument i una prova que demostri l'existència de Déu? Trobo certament en mi la seva idea, és a dir, la idea d'un ésser sobiranament perfecte, igual com hi trobo la d'una figura o d'un nombre qualsevol; i conec amb tanta claredat i distinció que a la seva naturalesa li pertany una existència actual i eterna igual com sé que tot el que puc demostrar d'una figura geomètrica o d'un nombre pertany veritablement a la figura o al nombre en qüestió. Per tant, encara que res del que he conclòs en les meditacions precedents no fos de fet vertader, haig de considerar almenys tant certa en el meu esperit l'existència de Déu com certes he estimat fins ara totes les veritats de les matemàtiques que pertanyen només als nombres i a les figures: bé que, de fet, això no sembla del tot manifest, i sembla tenir més aviat una aparença de sofisma. Perquè, havent-me acostumat en tot el demés a fer distinció entre l'existència i l'essència, tendeixo fàcilment a pensar que l'existència pot separar-se de l'existència de Déu, i que en conseqüència podem pensar un Déu que no existeix en acte. Tanmateix, quan ho penso millor, veig manifestament que l'existència no pot separar-se de cap manera de l'essència de Déu, igual com no pot separar-se de l'essència del triangle que els seus tres angles siguin iguals a dues rectes, com tampoc pot separar-se de la idea d'una muntanya la idea de la vall; fins al punt que no repugna menys concebre un Déu (és a dir, un ser sobiranament perfecte) al qual li manca l'existència (és a dir, al qual li manca una perfecció) que concebre una muntanya a la qual li manca la vall.

Ara bé, tot i que, efectivament, no puc concebre un Déu sense existència com no puc pensar una muntanya sense vall, no obstant, com que del sol fet que no pugui pensar una muntanya sense la vall no se'n segueix que la muntanya hagi d'existir, no sembla tampoc que, pel fet de concebre Déu amb l'existència, se'n segueixi per això sol que Déu existeix: perquè el meu pensament no imposa cap necessitat a les coses; i així com només depèn de mi imaginar-me un cavall alat, encara que no n'hi hagi cap que

tingui ales, d'igual manera podria potser atribuir l'existència a Déu, encara que no hi hagi cap Déu existent.

De tota manera, aquí hi ha un sofisma ocult sota l'aparença d'aquesta objecció: perquè del fet que no puc concebre una muntanya sense la vall no se'n segueix que existeixi cap muntanya o cap vall, sinó només que la muntanya i la vall, tant si existeixen com si no, no es poden separar en absolut l'una de l'altra; mentre que del fet que no puc concebre Déu sense existència se'n segueix que l'existència és inseparable de Déu, i per tant que ell existeix veritablement: i no és que el meu pensament en pugui ser la causa o que imposi necessitat a les coses; al contrari, és la necessitat de la cosa en si mateixa, és a dir, la necessitat de l'existència de Déu allò que determina el meu pensament a concebre'l d'aquesta manera. No sóc lliure de concebre un Déu sense existència (és a dir, un ser sobiranament perfecte), però sóc lliure en canvi d'imaginar-me un cavall amb ales o sense.

I tampoc podem al·legar aquí com a objecció que és veritablement necessari confessar l'existència de Déu si suposo que Déu posseeix totes les perfeccions i que l'existència n'és una; però que no és necessari fer aquesta suposició, com tampoc no ho és pensar que totes les figures de quatre costats es poden inscriure en el cercle, perquè, si ho suposo, em veuré obligat a confessar que el rombe, que és una figura de quatre costats, també s'hi pot inscriure, i això és clarament fals. No hi ha aquí una veritable objecció, perquè tot i no ser necessari estar pensant constantment en Déu, sempre que em passi pel cap pensar en un ésser primer i sobirà —i traure, per dir-ho així, la seva idea del tresor del meu esperit—, és necessari atribuir-li totes les perfeccions, mal que no sàpiga enumerar-les totes ni centrar la meva atenció en cadascuna en particular. I aquesta necessitat és suficient per concloure (després de reconèixer que l'existència és una perfecció) que aquest ésser primer i sobirà existeix veritablement: tampoc és necessari imaginar un triangle, però si penso en una figura rectilínia composta només per tres angles és absolutament necessari

atribuir-li tot el que li convé, per concloure que els seus tres angles valen el mateix que dues rectes, encara que potser en aquell moment no tingui en compte això d'una manera particular. Però quan examino quines figures són capaces de ser inscrites en el cercle, no és necessari pensar que ho són totes les de quatre costats; al contrari, ni tan sols puc fingir que sigui així, sempre en el benentès que no vull acceptar en el meu pensament sinó allò que puc concebre clarament i distintament. I, per tant, hi ha una gran diferència entre les suposicions falses, com aquesta última, i les vertaderes idees nascudes en mi, la primera i principal de les quals és la idea de Déu.

En efecte, reconec de moltes maneres que aquesta idea no és quelcom fingit o inventat, que depengui només de la meva ment, sinó la imatge d'una naturalesa vertadera i immutable. En primer lloc, perquè no sé concebre cap cosa —tret de Déu— a l'essència de la qual li pertanyi necessàriament l'existència. I, en segon lloc, perquè no m'és possible concebre dos o més déus d'igual naturalesa. I, si ara entenc que n'hi ha un que existeix, veig clarament que és necessari que hagi existit des de tota l'eternitat i que ha d'existir eternament en el futur. I, en fi, perquè percebo en Déu una infinitat d'atributs, cap dels quals no puc minorar ni alterar.

[De nou, el criteri de certesa]

D'altra banda, sigui aquest o un altre l'argument que pugui emprar, cal sempre tornar al mateix punt: que només poden persuadir-me del tot les coses que conec clarament i distintament. De les coses que conec d'aquesta manera, n'hi ha vertaderament algunes que tothom coneix manifestament, però n'hi ha d'altres que només saben reconèixer aquells que les consideren i examinen atentament; tanmateix, un cop descobertes, no són menys certes aquestes últimes que aquelles primeres. Per exemple, si bé a primera vista no és del tot manifest que, en tot triangle rectan-

gle, el quadrat de la base és igual a la suma dels quadrats dels altres dos costats, això no obstant, com que és evident que aquesta base s'oposa a l'angle més gran, un cop hem reconegut això, ens persuadim que tan veritable és una cosa com l'altra. I pel que fa a Déu, és cert que, si no m'ho impedeixen els prejudicis i no em distreu la presència contínua d'imatges de les coses sensibles en la meva ment, no hi ha res que pugui conèixer millor i més fàcilment que Déu. Perquè, hi ha alguna cosa més clara i manifesta que pensar que hi ha un Déu, és a dir, que existeix un ésser sobirà i perfecte, l'únic ésser en la idea del qual s'inclou la seva existència necessària o eterna, i que per tant existeix?

Tanmateix, tot i que per concebre bé aquesta veritat ha estat necessari aplicar-li amb diligència el meu esperit, ara no només tinc la convicció que és la cosa que em sembla més certa de totes, sinó que, a més, m'adono que la certesa de tota la resta de coses depèn d'aquesta veritat d'una manera tan absoluta que sense aquesta coneixença no em seria possible conèixer perfectament res.

I és que, tot i posseir una naturalesa tal que, tan bon punt comprenc alguna cosa clarament i distintament, en sento naturalment inclinat a creure-la vertadera, tanmateix, com que també aquesta naturalesa em du a no tenir sempre l'esperit centrat en el mateix assumpte, i sovint recordo haver jutjat una cosa com a vertadera sense haver tingut en compte les raons que m'havien obligat a considerar-la com a tal, pot passar que se'm facin avinents altres raons que em poden fer canviar d'opinió, sempre que deixi de banda que hi ha un Déu. Mai no obtindria així un coneixement cert i vertader, sinó només opinions vagues i inconstants.

Per exemple, quan considero la naturalesa del triangle, sé evidentment, jo que tinc certa perícia en geometria, que els seus tres angles són igual a dues rectes, i m'és impossible no creure-ho, sempre que tingui present la seva demostració; però tan bon punt la meva ment deixa de prestar-hi atenció, tant se val que

recordi haver-la comprès clarament, perquè pot passar fàcilment que dubti de la seva veritat, si deixo de banda que hi ha un Déu. Puc, efectivament, persuadir-me d'haver estat fet per la naturalesa de manera tal que m'enganyo fàcilment fins i tot en les coses que crec comprendre amb la major evidència i certesa; vist, sobretot, que recordo haver admès sovint moltes coses com a vertaderes i certes, que tot seguit altres raons m'han induït a jutjar totalment falses.

[Déu, garant del criteri de certesa]

Però, després de reconèixer que hi ha un Déu, com sigui que al mateix temps reconec també que totes les coses depenen d'ell i que no és un Déu enganyador i que, en conseqüència, jutjo que tot allò que conec clarament i distintament no pot ser de cap manera fals, aleshores, tot i no pensar ja en les raons per les quals he jutjat que allò era vertader, si ho he comprés clarament i distintament, ningú no em podrà adduir cap raó en contra que m'ho faci posar en dubte; de manera que en tinc un coneixement vertader i segur. I aquest tipus de coneixement s'estén també a la resta de coses que recordo haver demostrat anteriorment, com per exemple les veritats de la geometria i altres de semblants. Què se'm podria objectar per obligar-me a posar-les en dubte? Algú em dirà que, per la meva naturalesa, estic sotmès a equivocar-me fàcilment? No, ara ja sé que no puc enganyar-me en els judicis les raons dels quals conec clarament. Se'm dirà que abans he tingut per vertaderes i certes moltes coses que després he reconegut que eren falses? Però és que jo no havia conegut clarament i distintament res de tot allò i, en no saber encara aquesta regla que m'assegura la veritat, m'havia vist induït a creure-les per raons que després he reconegut menys sòlides que no les havia imaginades. Què se'm pot objectar, doncs? Que potser dormo (com jo mateix m'he objectat anteriorment), o bé que tots els pensaments

que tinc ara no són més vertaders que els somnis que somio quan dormo? Fins i tot si dormo, tot el que és present al meu esperit amb evidència és absolutament vertader. D'aquesta manera m'adono amb molta claredat que la certesa i la veritat de tot coneixement depèn només del coneixement del Déu vertader: fins al punt d'haver de dir que, abans de conèixer-lo, no podia saber perfectament res de res. I ara que el conec, tinc el mitjà d'adquirir un saber perfecte d'infinitat de coses, no només de les que trobo en ell, sinó també d'aquelles que pertanyen a la naturalesa corporal, en tant que constitueixen l'objecte de les demostracions dels geòmetres, que abstrauen totalment de la seva existència.

MEDITACIÓ SISENA

De l'existència de les coses materials i de la distinció real entre l'ànima i el cos de l'home

[Si hi ha coses materials]

Ara ja no em resta sinó examinar si hi ha coses materials: i almenys ja sé de cert que n'hi pot haver, en tant que es contemplin com a objecte de les demostracions de geometria, perquè d'aquesta manera les concebo molt clarament i molt distintament. No hi dubte, en efecte, que Déu disposa del poder de produir totes les coses que sóc capaç de concebre distintament; i mai no he cregut que li fos impossible fer alguna cosa, llevat que trobés jo una contradicció a poder concebre-la adequadament. A més, la facultat d'imaginar que hi ha en mi, la mateixa que sé per experiència que faig servir quan m'aplico a la consideració de les coses materials, és capaç de persuadir-me de la seva existència: perquè, quan considero atentament què és la imaginació, trobo que no és més que una certa aplicació de la facultat de conèixer al cos que li és íntimament present i que, per tant, existeix.

[Diferència entre la imaginació i la intel·lecció]

I per aclarir-ho més, assenyalo en primer lloc la diferència que hi ha entre la imaginació i la pura intel·lecció o concepció. Per exemple, quan m'imagino un triangle, no el concebo només com una figura composta de tres línies, sinó que ultra això considero aquestes tres línies com a presents per la força i l'aplicació interior del meu esperit; i és pròpiament això el que jo anomeno imaginar. Si vull pensar en un quilògon, concebo certament que és una figura composta de mil costats, amb la mateixa facilitat que concebo que un triangle és una figura composta només de tres; però no em puc imaginar els mil costats d'un quilògon igual com m'imagino els tres d'un triangle ni, per dir-ho així, mirar-los com presents amb els ulls del meu esperit. I encara que estic acostumat a servir-me sempre de la imaginació quan penso en les coses corporals, quan concebo un quilògon em represento confusament una figura, però és ben evident que aquesta figura no és un quilògon, ja que no difereix en res de la que em represento si penso en un miriàgon o en qualsevol altra figura de molts costats; i també és evident que aquesta figura no serveix de cap manera per descobrir les propietats que estableixen les diferències entre el quilògon i els altres polígons.

Quan considero un pentàgon, la situació és una altra: puc concebre la seva figura, igual com la d'un quilògon, sense recórrer a la imaginació, però també la puc imaginar aplicant l'atenció del meu esperit a cadascun dels seus cinc costats, i ensems a l'àrea o a l'espai que tanquen. En fer-ho, m'adono clarament que necessito per imaginar una intensitat d'esperit que no necessito per pensar; i aquesta intensitat especial d'esperit mostra evidentment la diferència que hi ha entre la imaginació i la intel·lecció o concepció pura.

M'adono, a més, que aquesta virtut d'imaginar que hi ha en mi, en la mesura en què difereix de la potència de concebre, no és de cap de les maneres necessària a la meva naturalesa o a la

meva essència, és a dir, a l'essència del meu esperit; ja que, si no la tingués, seguiria sent el mateix que sóc ara: i sembla que d'aquí puc concloure que depèn d'alguna cosa que no és el meu esperit. I concebo fàcilment que, si existís un cos amb el qual el meu esperit s'hi trobés conjuntat i unit de tal manera que pogués tenir-lo en compte quan li vingués de gust, és possible pensar que el cos és el mitjà amb el qual l'esperit imagini les coses corporals: de manera que aquesta forma de pensar difereix de la pura intel·lecció només perquè l'esperit, quan concep, es gira en certa manera cap a si mateix, i considera alguna de les idees que conté; però, quan imagina, es gira cap el cos, i hi considera alguna cosa conforme a la idea que ha format per si mateix o que ha rebut pels sentits. Concebo fàcilment, torno a dir, que la imaginació pot formar-se d'aquesta manera, si veritablement existeix el cos; i com que no puc trobar cap altra via per explicar com es configura la imaginació, conjecturo probablement que el cos existeix: però només probablement, i tot i que examino amb cura totes les coses, no trobo que d'aquesta idea distinta de la naturalesa corporal que tinc en la meva imaginació en pugui treure un argument decisiu per concloure necessàriament l'existència d'algun cos.

Ara bé, m'he acostumat a imaginar moltes altres coses, a més d'aquesta naturalesa corporal que és l'objecte de la geometria, és a dir, imagino colors, sons, sabors, dolor i d'altres coses semblants, encara que menys distintament. I com que percebo molt millor aquestes coses pels sentits, per mitjà del quals —com també mitjançant la memòria— semblen haver arribat a la meva imaginació, crec que, per examinar-les més còmodament, és convenient que examini alhora què és sentir, per veure si, de les idees que arriben al meu esperit per aquesta manera de pensar, que anomeno sentir, puc treure alguna prova certa de l'existència de les coses corporals.

[Què podem saber amb certesa de les coses materials]

En primer lloc recordaré quines són les coses que fins ara he tingut per certes, havent-les rebut pels sentits, i els fonaments en què recolzava la meva creença. Després examinaré les raons que m'han obligat més tard a posar-les en dubte. I, per últim, consideraré què és el que n'haig de creure ara d'aquelles coses.

En primer lloc, doncs, sentia que tenia un cap, amb mans, peus i la resta de membres que componen aquest cos que considerava una part de mi mateix, o tal vegada tot jo. A més sentia que aquest cos es trobava situat en mig de molts d'altres, dels quals podia rebre danys i beneficis, i m'adonava d'aquests beneficis per un cert sentiment de plaer o de voluptuositat, i dels danys per un sentiment de dolor. A més de plaer i de dolor, sentia també fam, set i altres apetits semblants, així com certes inclinacions corporals a la joia, la tristesa, la còlera i altres afeccions similars. I a fora, a més de l'extensió, de les figures i dels moviments dels cossos, notava en ells la duresa, la calor i demés qualitats que podem percebre pel tacte. I a més, hi advertia la llum, els colors, les olors, els sabors i els sons, la varietat del quals em feia possible diferenciar el cel, la terra, el mar i en general tots els altres cossos, uns dels altres.

I per cert, considerant les idees de totes aquestes qualitats que anaven fent-se presents al meu pensament, i que eren les úniques que sentia de manera pròpia i immediata, amb raó creia sentir coses completament diferents del meu pensament, és a dir, cossos d'on procedien aquelles idees. Perquè jo experimentava que es feien presents a ell sense que fos necessari el meu consentiment, de manera que no podia sentir cap objecte, per molt que ho volgués, si no es feia present a l'òrgan d'un dels meus sentits; i si s'hi feia, no era capaç de no sentir-lo.

I com que les idees que rebia pels sentits eren molt més vives, més expresses, i fins i tot més distintes, a la seva manera, que cap de les que jo mateix podia fingir meditant o que trobava impreses

en la meva memòria, semblava que no podien procedir del meu interior; així, doncs, era necessari que fossin causades en mi per coses externes. No tenint més coneixement d'aquestes coses que el que em donaven aquelles idees, no se'm podia ocórrer res més que pensar que aquelles coses eren semblants a les idees que causaven.

I com que recordava també que m'havia servit més dels sentits que de la raó, i que reconeixia que les idees que formava per mi mateix no eren tan expresses com les que rebia pels sentits, i que fins i tot sovint es componien d'elements sensorials, fàcilment em persuadia que no hi havia cap idea en el meu esperit que no hagués passat abans pels meus sentits.

I tampoc em mancava raó per creure que aquest cos (que per un cert dret particular anomenava meu) em pertanyia més pròpiament i més estretament que cap altre. Perquè, en efecte, mai no podia separar-me d'ell com podia dels altres cossos; sentia en ell i per ell tots els meus apetits i totes les meves afeccions; i, finalment, els sentiments de plaer i de dolor m'afectaven en parts d'aquest cos i no en les d'altres cossos separats.

Però quan examinava per què a un cert sentiment de dolor segueix la tristesa en l'esperit, i per què del sentiment de plaer en neix la joia, o bé per què aquesta mena d'excitació de l'estómac, que anomeno fam, ens fa venir ganes de menjar, i la sequedat de la gola ens fa venir ganes de beure, i coses d'aquest estil, no en podia donar cap raó; només que la naturalesa m'ho ensenyava així, ja que no hi ha cap afinitat ni cap relació (que jo pugui comprendre, almenys) entre aquesta excitació de l'estómac i el desig de menjar, ni tampoc entre el sentiment de la cosa que causa el dolor i el pensament de tristesa que fa nàixer aquest sentiment. I igualment em semblava que havia après de la naturalesa totes les altres coses que jutjava tocant als objectes dels meus sentits; perquè advertia que els judicis que acostumava a fer d'aquests objectes es formaven en mi abans que tingués ocasió de sospesar i considerar les raons que podien obligar-me a fer-los.

Després, però, diverses experiències han arruïnat a poc a poc tot el crèdit que havia atorgat als sentits, ja que he observat sovint que torres, que de lluny semblaven rodones, de prop em semblaven quadrades, i que estàtues enormes, alçades al capdamunt d'aquestes torres, em semblaven petites vistes des de baix; i així, infinitat de vegades he trobat errors en els judicis basats en els sentits externs. I no només en els externs sinó també en els interns, perquè què hi ha més íntim o més intern que el dolor? I, no obstant això, he sentit dir que algunes persones que tenien els braços o les cames tallades creien de vegades sentir dolor en la part que els havia estat tallada; això em donava motiu per pensar que no podia tampoc estar segur de tenir mal en algun dels meus membres, tot i sentir-hi dolor.

A aquestes raons per dubtar n'hi he afegit després altres dues molt generals. La primera és que mai no he cregut sentir res despert que no hagi cregut sentir també de vegades quan dormo; i com que les coses que em sembla sentir quan dormo no crec que procedeixin d'objectes fora de mi, tampoc no veia per què hauria de mantenir aquesta creença pel que fa a les coses que em sembla sentir quan estic despert. I la segona és que, no coneixent encara, o més ben dit, fingint no conèixer l'autor del meu ésser, no veia res que em pogués impedir creure haver estat fet per la naturalesa de manera tal que m'equivoco fins i tot en les coses que em semblen més vertaderes.

I pel que fa a les raons que abans m'havien persuadit de la veritat de les coses sensibles no em costava gaire refutar-les. La naturalesa semblava apropar-me a moltes coses de les quals la raó m'apartava, i per això creia que no em calia confiar massa en els ensenyaments d'aquesta naturalesa. I encara que les idees que m'arriben pels sentits no depenen de la meva voluntat, no pensava que per això havia de concloure que procedien de coses diferents de mi, perquè tal vegada hi ha en mi una certa facultat (fins

ara, tanmateix, desconeguda) que en pugui ser la causa i les produeixi.

[Rebuig dels dubtes]

Però ara que començo a conèixer-me millor i a descobrir amb més claredat l'autor del meu origen, no penso realment que hagi d'admetre temeràriament totes les coses que els sentits semblen ensenyar-nos, però tampoc penso que hagi de dubtar de totes en general.

En primer lloc, com que sé que totes les coses que concebo clarament i distintament poden ser produïdes per Déu tal com jo les concebo, n'hi ha prou que arribi a concebre clarament i distintament una cosa sense l'altra per estar segur que una és distinta o diferent de l'altra, atès que poden existir separades, si més no per l'omnipotència de Déu: i no importa per quina potència es fa aquesta separació per obligar-me a jutjar-les diferents. I per tant, perquè sé amb certesa que existeixo i que m'adono en això que no li pertany necessàriament a la meva naturalesa o a la meva essència no ser res més que una cosa que pensa, puc concloure rectament que la meva essència consisteix només en això: en ser una cosa que pensa, o una substància l'essència o la naturalesa de la qual no és sinó pensar. I encara que potser (o millor certament, com ho diré ben aviat) tinc un cos al qual estic estretament unit, tanmateix, com que d'una banda tinc una idea clara i distinta de mi mateix, en tant que sóc només una cosa que pensa i no extensa, i que d'una altra tinc una idea distinta del cos, en tant que és una cosa extensa i que no pensa, és segur que aquest jo, és a dir, la meva ànima, per la qual jo sóc el que sóc, és enterament i veritablement distinta del meu cos, i que pot ser o existir sense el cos.

A més, trobo en mi facultats de pensar molt especials i distintes de mi, com les facultats d'imaginar i de sentir, sense les quals

puc molt bé concebre'm clarament i distintament tot sencer, però no elles sense mi, és a dir, sense una substància intel·ligent a la qual puguin unir-se. Perquè en la noció que en tenim, o (per servir-me de termes de l'Escolàstica) en el seu concepte formal, aquestes facultats inclouen d'alguna manera la intel·lecció: per això concebo que són distintes de mi, com les figures, els moviments i els altres modes o accidents dels cossos ho són dels cossos mateixos que els sostenen.

També reconec en mi altres facultats, com les de canviar de lloc, d'adoptar diferents postures i altres de similars, que com les precedents tampoc poden ser concebudes sense una substància a la qual s'uneixen, ni en conseqüència existir sense alguna d'aquestes substàncies; però és molt evident que aquestes facultats, si és cert que existeixen, han d'estar unides a una substància corporal o extensa, i no a una substància intel·ligent, perquè, en el seu concepte clar i distint, s'hi troba continguda una certa extensió, però no la intel·ligència. A més, percebo en mi una certa facultat passiva de sentir, és a dir, de rebre i conèixer les idees de les coses sensibles; però aquesta facultat em seria inútil i no podria servir-me'n de cap manera, si no hi hagués en mi, o en algú altre, una facultat activa capaç de formar i produir aquelles idees. Ara bé, aquesta facultat activa no pot estar en mi en tant que no sóc sinó una cosa que pensa, perquè no pressuposa el meu pensament, i també perquè aquelles idees sovint se'm representen sense que jo hi hagi contribuït de cap manera, i sovint fins i tot en contra de la meva voluntat; cal doncs, necessàriament, que la facultat es trobi en una substància diferent de mi, en la qual hi hagi continguda formalment o eminentment (com ja he observat abans) tota la realitat que hi ha objectivament en les idees que produeix. I aquesta substància o bé és un cos, és a dir, una naturalesa corporal, en la qual s'hi conté de manera formal i efectiva tot el que hi ha objectivament i per representació en les idees, o bé és Déu mateix, o alguna altra criatura més noble que el cos, que contingui tot allò de forma eminent.

Ara bé, com que Déu no és un déu decebedor, és ben manifest que no m'envia aquestes idees immediatament des d'ell mateix ni tampoc a través d'alguna criatura que no conté la realitat de les idees formalment, sinó només eminentment. Perquè, no havent-me donat cap facultat per saber que això és així, sinó al contrari una gran inclinació a creure que les idees em són enviades per les coses corporals o que provenen d'elles, no veig com podríem excusar Déu de l'engany, si aquestes idees provenien o eren produïdes per altres causes que les coses corporals. Per tant, cal confessar que existeixen coses corporals.

Tal vegada no són com les percebem pels sentits, ja que aquesta percepció dels sentits és molt obscura i confusa en molts aspectes; però almenys cal reconèixer que tot el que hi veig amb claredat i distinció, és a dir, tot allò que, parlant en general, és de la geometria especulativa, veritablement hi és. I pel que fa a altres coses, que o bé només són particulars, per exemple, que el sol té tal dimensió o figura, etc., o bé són concebudes amb menys claredat i distinció, com la llum, el so, el dolor i altres de semblants, és segur que, tot i ser força dubtoses i incertes, com que Déu no és un déu decebedor i, per tant, no permetrà que les meves opinions puguin ser falses sense donar-me també una facultat capaç de corregir-les, crec que puc concloure amb seguretat que tinc en mi els mitjans per conèixer-les amb certesa.

[Què ens ensenya una naturalesa creada per un Déu que no enganya]

En primer lloc, i sense cap mena de dubte, tot el que la naturalesa m'ensenya conté alguna veritat. Per naturalesa, considerada en general, no entenc ara cap altra cosa que Déu mateix, o bé l'ordre i la disposició que Déu ha establert en les coses creades. I per la meva naturalesa en particular, no entenc cap altra cosa que el conjunt o reunió de totes les coses que Déu m'ha donat.

Ara bé, res m'ensenya aquesta naturalesa més manifestament i més sensiblement sinó que tinc un cos que pren disgust quan sento dolor, que necessita menjar i beure, quan sento fam o set, etc. Per consegüent, no puc dubtar de cap manera que no hi hagi en això alguna veritat.

La naturalesa m'ensenya també per aquests sentiments de dolor, fam, set, etc., que no només em trobo allotjat en el meu cos com un pilot en el seu vaixell, sinó que a més hi estic tan estretament unit i tan confós i barrejat que componem un sol tot. Si no fos així, quan el meu cos està ferit no sentiria dolor, jo, que no sóc sinó una cosa que pensa, i percebria aquesta ferida només per l'enteniment, com un pilot percep per la vista si alguna cosa es trenca en el seu vaixell; i quan el meu cos té necessitat de beure o de menjar, ho entendria de cop, sense ser-ne advertit pels sentiments confusos de fam i de set. En efecte, tots aquests sentiments de fam, de set, de dolor, etc. no són més que certes maneres confuses de pensar, que provenen i depenen de la unió i d'una certa barreja de l'esperit amb el cos.

Ultra això, la naturalesa m'ensenya també que existeixen molts altres cossos al voltant del meu, alguns del quals haig de cercar mentre que d'altres n'haig de fugir. I certament, del fet que percebo diferents classes de colors, d'olors, de sons, de calor, de duresa, etc., concloc amb raó que hi ha en els cossos, d'on procedeixen totes aquestes diverses percepcions dels sentits, les diferències corresponents, tot i que potser aquestes diferències no s'assemblen a aquelles percepcions. I del fet, també, que d'aquestes diverses percepcions dels sentits unes em resulten agradables i altres desagradables, puc concloure una conseqüència del tot certa: que el meu cos (o més ben dit, jo tot sencer, en tant que compost de cos i ànima) pot rebre beneficis i perjudicis dels altres cossos que l'envolten.

Hi ha, tanmateix, moltes altres coses que sembla haver-me ensenyat la naturalesa, les quals veritablement no he rebut d'ella, sinó que s'han introduït en el meu esperit per un cert costum que

tinc de jutjar desconsideradament les coses; i així pot ocórrer fàcilment que continguin alguna falsedat. Com per exemple, l'opinió que l'espai on no hi ha res que es mogui i faci impressió sobre els meus sentits és buit; que dins d'un cos calent hi ha alguna cosa que s'assembla a la idea de calor que jo tinc; que la blancor o negror que percebo també es troba igualment en un cos blanc o negre; que en un cos amarg o dolç hi ha el mateix gust o el mateix sabor que jo experimento, etc.; que els astres, les torres i tots els altres cossos distants són de la mateixa figura i grandària que en aparença tenen quan els veiem de lluny, etc.

[Precisant conceptes]

Però per tal de poder evitar tot el que no es concep distintament, haig de definir amb precisió el que entenc pròpiament quan dic que la naturalesa m'ensenya alguna cosa. Perquè ara prenc la naturalesa en un sentit més estricte que quan l'he anomenada el conjunt o la reunió de totes les coses que Déu m'ha donat; ja que aquest conjunt o reunió inclou moltes coses que només pertanyen a l'esperit, de les quals no pretenc parlar-ne aquí ara que parlo de la naturalesa; com, per exemple, la noció que tinc d'aquesta veritat: «allò que ha estat fet una vegada no pot no haver estat fet mai», i infinitat de coses semblants, que conec per la llum natural, sense l'ajuda del cos. Inclou també moltes d'altres que només pertanyen al cos, i que tampoc cauen sota el nom de naturalesa, com la qualitat que té un cos de ser pesant, i altres de semblants, de les quals tampoc en parlo; només parlo de les coses que Déu m'ha donat, en tant que sóc un compost de l'esperit i del cos. Doncs bé, aquesta naturalesa m'ensenya, sí, a fugir de les coses que causen en mi el sentiment de dolor i a dirigir-me cap a les que em causen un sentiment de plaer; però no veig que, tret d'això, m'ensenyi que, d'aquestes diverses percepcions dels sentits, n'hàgim de concloure res tocant a les coses que estan fora de

nosaltres, sense que l'esperit les hagi examinades abans amb cura. Perquè, al meu entendre, només a l'esperit, i no al compost de l'esperit i del cos, correspon conèixer la veritat d'aquestes coses.

Així, tot i que una estrella no fa més impressió en el meu ull que el foc d'una petita espelma, no hi ha en mi cap facultat real o natural que em porti a creure que no és més gran que aquest foc, però jo l'he jutjada així des dels meus primers anys sense cap fonament raonable. I encara que en acostar-me al foc sento calor, i si m'hi acosto massa sentiré dolor, no hi ha cap raó que pugui persuadir-me que en el foc hi ha alguna cosa semblant a aquesta calor que sento o a aquest dolor; només tinc raons per creure que en el foc hi ha alguna cosa, la que sigui, que excita en mi aquests sentiments de calor o de dolor.

Igualment, encara que hi ha espais on no trobo res que exciti i mogui els meus sentits, d'això no haig de concloure que aquests espais no contenen cap cos. Ara m'adono que, tant en aquests casos com en altres de semblants, m'he acostumat a pervertir i confondre l'ordre de la naturalesa, perquè aquestes sensacions o percepcions dels sentits que m'han estat donades només per significar al meu esperit quines coses són convenients o perjudicials al compost del qual n'és part —cosa per la qual són prou clares i distintes—, també les faig servir com si fossin regles certes, mitjançant les quals pogués conèixer immediatament l'essència i la naturalesa dels cossos que estan fora de mi, mentre que, en aquest aspecte, no poden ensenyar-me res que no sigui força obscur i confús.

Però ja he examinat prou abans com, malgrat la sobirana bondat de Déu, s'escau que hi ha falsedat en els judicis d'aquesta mena que faig. Sorgeix encara aquí una dificultat quant a les coses que la naturalesa m'ensenya que han de ser seguides o evitades, i també als sentiments interiors que ha posat en mi, perquè em sembla haver-hi observat de vegades l'error i s'esdevé així que em sento enganyat directament per la meva naturalesa. Per

exemple, el gust agradable d'alguna vianda, en el qual s'hi ha barrejat verí, pot convidar-me a prendre aquest verí, i així enganyar-me. És cert, tanmateix, que en aquests casos puc excusar la naturalesa, ja que em porta només a desitjar la vianda en la qual trobo un sabor agradable, i no a desitjar el verí, que ella ignora; de manera que no puc concloure res més que la meva naturalesa no coneix universalment totes les coses: això certament no sorprèn perquè l'home, que té una naturalesa finita, no pot disposar sinó d'un coneixement d'una perfecció limitada.

Però ens equivoquem també molt sovint, fins i tot en les coses a què som induïts directament per la naturalesa, com passa als malalts quan desitgen beure o menjar coses que els poden perjudicar. Direm potser que la causa del seu error és que la seva naturalesa està malmesa; però això no evita la dificultat, perquè un home malalt no és veritablement menys criatura de Déu que un home sa. Per tant, repugna tant a la bondat divina que el malalt tingui una naturalesa fal·laç i errònia igual com repugna que la tingui l'home sa. Un rellotge, compost de rodes i de contrapesos, compleix amb la mateixa exactitud totes les lleis de la naturalesa tant quan està mal fet, i no marca bé les hores, com quan satisfà enterament els designis de l'artesà. De la mateixa manera, si considero el cos de l'home con una màquina igualment construïda i composta d'ossos, nervis, músculs, venes, sang i pell, que funciona de tal manera que, tot i que no hi hagi en ell cap esperit, no deixa de moure's tal com ho fa sempre que no es mou sota la direcció de la seva voluntat, ni per tant per l'ajuda de l'esperit, sinó només per la disposició dels seus òrgans, no tinc inconvenient a reconèixer que tan natural li seria a aquest cos, per exemple hidròpic, patir la sequedat de gola —que sol significar a l'esperit la sensació de tenir set— i estar disposat a causa d'aquesta sequedat a moure els seus nervis i les altres parts de la manera que cal per beure, augmentant així el seu mal i danyant-se a si mateix, com natural li és, quan no té cap indisposició, sentir-se induït a beure perquè li és útil davant d'una sequedat de gola similar. Pensant

en l'ús al qual ha destinat el rellotge el seu artífex, puc dir que s'allunya de la seva naturalesa quan no marca bé les hores; de la mateixa manera, si considero la màquina de l'ésser humà com formada per Déu per disposar de tots els moviments que sol tenir, tinc raons per pensar que no segueix l'ordre de la seva naturalesa quan té la gola seca i, bevent, perjudica el seu manteniment; però reconec que aquesta darrera manera d'entendre la «naturalesa» és molt diferent de l'altra. Perquè en aquests casos no hi ha més que una simple denominació, que depèn completament del meu pensament, que compara un home malalt i un rellotge mal fet amb la idea que jo tinc d'un home sa i d'un rellotge ben fet, denominació que no significa res que es trobi en la cosa denominada; mentre que, per l'altra manera d'explicar la naturalesa, entenc quelcom que es troba veritablement en les coses i que, per tant, conté certa veritat.

Però certament, tot i que respecte al cos hidròpic no hi ha més que una denominació exterior —quan es diu que la seva naturalesa està malmesa, perquè, no tenint necessitat de beure, no deixa de tenir la gola seca i àrida—, tanmateix, en tant que afecta a tot el compost, és a dir, a l'esperit o a l'ànima unida al cos, no hi ha una pura denominació, sinó més aviat un veritable error de la naturalesa, perquè té set quan beure li és nociu. Per tant, ens queda encara per examinar com la bondat de Déu no impedeix que la naturalesa de l'home, entesa d'aquesta manera, sigui errònia i fal·laç.

[Malgrat la bondat de Déu, la naturalesa està sotmesa a error]

Per iniciar, doncs, aquest examen, observo primerament que hi ha una gran diferència entre l'esperit i el cos, perquè el cos, per la seva naturalesa, és sempre divisible, i l'esperit és del tot indivisible. En efecte, quan considero el meu esperit, és a dir, jo ma-

teix en tant que sóc només una cosa que pensa, no hi puc distingir cap part, sinó que em concebo com una cosa única i íntegra. I encara que tot l'esperit sembla estar unit a tot el cos, quan un peu o un braç, o alguna altra part es separa del meu cos, amb tota certesa això no li minora res, al meu esperit. I no es pot dir que siguin parts seves les facultats de voler, de sentir, de concebre, etc., perquè és l'esperit el que vol, i també el que sent i concep, etc. En canvi, en les coses corporals o extenses passa el contrari, ja que no n'hi ha cap que el meu pensament no pugui distribuir fàcilment en peces, que el meu esperit no divideixi fàcilment en diferents parts i que, per tant, no n'hi ha cap que no conegui com a divisible. I amb això n'hi hauria prou per assabentar-se que l'esperit o l'ànima de l'home és totalment diferent del cos, si no ho sabés ja prou.

Observo també que l'esperit no rep immediatament la impressió de totes les parts del cos, sinó tan sols del cervell, o tal vegada fins i tot només d'una de les seves parts més petites, és a dir, d'aquella on diem que rau aquesta facultat que anomenen «sentit comú», la qual, sempre que està disposada de la mateixa manera, fa sentir la mateixa cosa a l'esperit, encara que les altres parts del cos estiguin disposades diversament, com ho prova una infinitat d'experiències, que no cal explicar aquí.

Observo també que la naturalesa del cos és tal que cap de les seves parts no pot ser moguda per una altra més allunyada si no ho pot ser també per cadascuna de les parts que es troben entre l'una i l'altra, encara que la part més allunyada no actuï. Així, per exemple, en la corda A B C D, que es troba completament tensada, si es tiba i mou l'última part D, la primera A no es mourà de manera diferent a com es mouria si es tibés una de les parts intermèdies, B o C, restant sempre immòbil l'ultima D. De la mateixa manera, quan sento dolor al peu, la física m'ensenya que aquest sentiment es comunica mitjançant els nervis dispersos pel peu, que són com cordes que tiben des d'allà fins al cervell, de manera que quan són tibats en el peu, tiben també alhora des de l'in-

dret del cervell d'on vénen i a on arriben i hi provoquen un cert moviment, que la naturalesa ha instituït per fer que l'esperit senti aquest dolor com si fos en el peu. Però com que aquests nervis han de passar per la cama, per la cuixa, pels ronyons, per l'esquena i pel coll, per estendre's des del peu fins al cervell, pot passar que, tot i que els seus extrems que són al peu restin immòbils, movent-se només algunes parts que passen pels ronyons o pel coll, això exciti en el cervell els mateixos moviments que podrien ser-hi excitats per una ferida rebuda al peu: de manera que l'esperit sentirà necessàriament en el peu el mateix dolor que sentiria si hagués rebut allí una ferida. I cal jutjar d'una manera semblant pel que fa a la resta de percepcions del nostres sentits.

Finalment m'adono que, com que cada moviment que es produeix en la part del cervell, d'on rep immediatament la impressió l'esperit, causa —cadascun d'ells— només un determinat sentiment, no podem desitjar ni imaginar res de millor sinó que aquest moviment fa sentir a l'esperit, de tots els sentiments que és capaç de causar, el que és més adequat i ordinàriament més útil per a la conservació del cos humà, quan està del tot sa. Ara bé, l'experiència ens ensenya que tots els sentiments que la naturalesa ens ha donat són com els que acabo d'explicar; i per tant, tot el que hi ha en ells mostra el poder i la bondat de Déu, que els ha produït.

Així, per exemple, quan movem intensament els nervis del peu, més del que és habitual, el seu moviment, que passa pel moll de l'espina dorsal fins al cervell, provoca i fa sentir a l'esperit una impressió, és a dir, dolor, com si el sentís al peu, la qual cosa serveix a l'esperit d'advertiment i excitació a fer el possible per suprimir la seva causa, perillosa i nociva per al peu.

És cert que Déu podia haver instituït la naturalesa de l'home de manera tal que aquest moviment del cervell fes sentir a l'esperit una cosa completament diferent: per exemple, que l'esperit s'adonés que el moviment esdevenia en el cervell, o en el peu o en qualsevol altre indret entre el peu i el cervell, o en fi qualsevol altra cosa que fos possible; però res de tot això no hauria

contribuït tan bé a la conservació del cos com ho fa el que de fet sentim.

De la mateixa manera, quan tenim necessitat de beure, neix d'aquí una certa sequedat a la gola, que mou els nervis, i mitjançant aquests les parts interiors del cervell; aquest moviment fa sentir a l'esperit la sensació de set, perquè en aquesta ocasió no hi ha res que ens sigui més útil que saber que tenim necessitat de beure per conservar la nostra salut; i així en altres casos.

És per això del tot manifest que, malgrat la sobirana bondat de Déu, la naturalesa de l'home, en tant que composta de l'esperit i del cos, no pot no ser de vegades errònia i fal·laç.

Perquè si alguna causa excita, no en el peu sinó en alguna de les parts del nervi que s'estén des del peu fins al cervell, o fins i tot en el cervell, el mateix moviment que es produeix ordinàriament quan el peu està indisposat, sentirem el dolor com si fos al peu, i el sentit es veurà naturalment enganyat; i com que un mateix moviment en el cervell no pot causar en l'esperit més que la mateixa sensació, i que aquesta sensació és provocada molt més sovint per una causa que fereix el peu que no pas per una que actua en un altre lloc, és més raonable que faci sentir a l'esperit el dolor del peu que no pas el de qualsevol altre lloc. I tot i que la sequedat de la gola no sempre ve, com és habitual, del fet que beure és necessari per a la salut del cos, sinó de vegades d'una causa del tot contrària, com és el cas dels hidròpics, no obstant és molt millor que ens enganyi en aquesta circumstància que no pas que ens enganyi sempre tot i estar el cos ben disposat; i així en altres casos semblants.

[Rebuig dels dubtes hiperbòlics i ridículs]

Aquesta consideració, per cert, m'és molt útil, no només per reconèixer tots els errors a què la meva naturalesa està sotmesa, sinó també per evitar-los, o per corregir-los més fàcilment: ja que

sabent que tots els meus sentits m'indiquen ordinàriament el que és veritat i no pas el que és fals tocant a les coses que fan referència al que és útil o nociu per al cos, i podent fer-ne servir gairebé sempre molts per examinar una mateixa cosa i, a més, podent utilitzar la meva memòria per lligar i unir els coneixements presents als passats —així com també el meu enteniment, que ja ha descobert totes les causes dels meus errors—, no haig de témer que hi pugui haver falsedat en les coses que els meus sentits em representen habitualment. Per tant, he de rebutjar tots els dubtes d'aquests dies passats considerant-los hiperbòlics i ridículs, especialment aquella incertesa tan general referent al somni, que no podia distingir de la vetlla: ja que ara hi trobo una diferència molt gran, i és que la nostra memòria no pot mai lligar i unir els nostres somnis els uns amb els altres i amb tot el continu de la nostra vida, tal com ho sol fer unint les coses que esdevenen quan estem desperts. En efecte, si quan estic despert algú se m'apareix i desapareix sobtadament, com fan les imatges que veig quan dormo, de manera que no puc saber ni d'on venia ni on anava, amb raó el consideraria un espectre o un fantasma format al meu cervell, com els que s'hi formen quan dormo, i no pas un home de veritat. Però quan percebo coses de les quals conec distintament el lloc d'on vénen i el lloc on són, i el temps en què esdevenen, i quan, ininterrompudament, puc lligar la sensació que tinc d'aquests coses amb el continu de la meva vida, estic completament segur que les percebo despert i no pas adormit. De cap manera haig de dubtar de la veritat d'aquestes coses, si després d'haver apel·lat als meus sentits, a la meva memòria i al meu enteniment per examinar-les, cap d'aquestes facultats em diu res que repugni el que em diuen els sentits. Perquè, del fet que Déu no és enganyador se'n segueix necessàriament que jo en això tampoc m'enganyo.

Però com que la necessitat dels assumptes ens obliga sovint a determinar-nos, abans d'haver tingut temps d'examinar-los curosament, cal confessar que la vida de l'home està exposada a errar

molt sovint en les coses particulars; i, en fi, que cal reconèixer la fragilitat i la debilitat de la nostra naturalesa.

RENÉ DESCARTES, *Méditations touchant a la première philosophie*, traducció d'ANTONI MARTÍNEZ-RIU a partir del text establert per FERDINAND ALQUIÉ a *Descartes, Œuvres philosophiques*, vol. 2, París, Garnier, 1967, pàg. 404-505.

3. DAVID HUME (1711-1776)

David Hume, «el més gran de tots els filòsof britànics», segons A. J. Ayer, i el filòsof escocès que portà l'empirisme insular al seu punt culminant, va néixer a Edimburg el 26 d'abril de 1711, fill menor d'una família emparentada amb una branca dels «comtes de Home o de Hume». La seva educació, juntament amb la dels altres dos germans, és a càrrec de la mare, perquè el pare mor dos anys després de néixer David Hume. Quan encara no tenia dotze anys, ingressa a la Universitat d'Edimburg, d'on surt al cap de tres anys sense cap títol, com solia passar aleshores. Abandona els estudis de dret, i es dedica a la seva passió més aviat literària, tal com diu en un llibret titulat *La meva vida*: «Sentia —diu— una insuperable aversió per tot allò que no tingués relació amb la filosofia i el saber en general». Amb la intenció d'escriure la que creia que havia de ser l'obra de la seva vida (el futur *Tractat de la naturalesa*) als vint-i-tres anys marxa a França on es retira a Reims i a La Flèche (Anjou) per dedicar-se a l'estudi i a la reflexió; l'obra que allà escriu apareixerà publicada anònimament a Londres l'any 1739, en dos volums, amb el títol *Un tractat de la naturalesa humana, que és un intent d'introduir el mètode experimental de raonar en les matèries morals*. Quan de França torna a Londres (1740) publica el tercer volum «Sobre la moral». L'obra en conjunt no va tenir una bona acollida de crítica i públic; d'ella diu el mateix Hume: «Mai l'esforç literari ha estat més infortunat que